



A. DEVLET YÖNETİMİ

Anadolu Selçuklu Devleti, devlet yönetim örgütünü Büyük Selçuklulardan almıştır. Ülke toprakları sultan ve ailesinin ortak malı sayılırdı. Bu yüzden şehzadeler arasında sık sık taht kavgaları yaşanmıştır. Hükümdarlara "**Sultan-ı Azam**" denilirdi.

NOT Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk başkenti **İznik**'tir, İznik'in Haçlı Seferleri sırasında Bizans'ın eline geçmesi üzerine I. Kılıçarslan Döneminde başkent **Konya**'ya taşınmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde şehzadeler yönetim tecrübesi kazanmaları amacıyla eyaletlere vali olarak gönderilirdi. Bu görevlerinde kendilerine rehberlik eden ve eğitimlerinden sorumlu olan tecrübeli devlet adamlarına "**Atabey**" denirdi. Büyük Selçuklulardan farklı olarak eyaletlere yönetici olarak gönderilen **melik** ve atabeylerin yetkileri kısıtlanmıştır. Amaç merkezi otoriteyi güçlendirmektir.

NOT Anadolu Selçukluları ülke bütünlüğünün korunmasına önem verdikleri için meliklerin yetkilerini kısıtlamışlardır.

Anadolu Selçuklularında devlet işlerini yürüten **Büyük Divan (Divan-ı Saltanat veya Divan-ı Ali)** ve diğer divanlar bulunmaktaydı.

Büyük Divan (Divan-ı Saltanat): Çoğunlukla vezir, önemli durumlarda hükümdar başkanlık ederdi, inşa, arz, israf, istifa divanlarının başkanlarıyla pervaneci gibi görevliler Büyük Divan'ın üyeleriydi. Üyelerin dışında divanda kâtipler ve tercümanlar bulunurdu. Devlet işleriyle ilgili alınan bütün kararlar divan defterine yazılırdı. Divanın güvenliğini **Emir-i Şemşir** denilen kişiler sağlardı.

NOT Büyük divan yaptığı işlerle günümüzde bakanlar kurulu benzer.

Diğer Divanlar:

- ⇒ **Divan-ı arz:** Savunma ile ilgili divandır. Askerlik ile ilgili bütün işler divan-ı arz tarafından yürütülürdü.
- ⇒ **Divan-ı istifa:** Devletin mali işleri yürütülürdü.
- ⇒ **Niyabet-i Saltanat Divanı:** Hükümdar bulunmadığı zaman ona ait devlet işlerini yürüten güvenilir devlet adamları ve komutanların bulunduğu divandır. Sultana vekâlet eden görevliye "**Naib**" denirdi.
- ⇒ **Divan-ı Tuğra:** Devletin iç ve dış yazışmaları Divan-ı Tuğra tarafından yürütülürdü.
- ⇒ **Divan-ı İsrâf:** Askeri ve adli işlerin denetlenmesi Divan-ı İsrâf'ın göreviydi.
- ⇒ **Pervaneci Divanı:** Arazi defterlerindeki has ve dirliklerle ilgili kararları düzenleyen kurumdur.

Anadolu Selçuklularında ülke vilayetlere ayrılmıştır.

- ⇒ **Meliklerin yönettiği vilayetler:** Bunlar hükümdarlara bağlı idi.
- ⇒ **Yönetimi ve geliri divana ait olan vilayetler:** Bu vilayetlerin başında "**Subaşılar**" bulunurdu. Bunlar asayiş ve düzeni sağlardı.
- ⇒ **Bizans sınırında bulunan vilayetler:** Bu vilayetlerin başında "**Uç Beyi**" ve "**valiler**" görev yapardı. Sınırları korumakla görevliydi.

Anadolu Selçuklularında;

- ⇒ Belediye işlerine; "**Muhtesib**" denen kişiler bakardı.
- ⇒ Önemli şehir merkezlerinde "**şihne**" denilen askeri valiler bulunurdu. Bunlar güvenlik ve zabıta işlerine bakarlardı.
- ⇒ Beyliklerde hükümdarın temsilcisi olan iki yetkili bulunurdu. "**Mirliva**" adı verilen kişiler siyasi otoriteyi sağlamakla görevliydi. Yargı işlerine "**kadılar**" bakardı.

Yargı sistemi;

- ⇒ Şer'i davalara kadılar bakardı. Kadılar hükümdar ve vezirler tarafından atanırdı. Kadıların başkanına "**başkadı**" (Kadı'l Kudat) denilirdi.
- ⇒ Örfi davalara "**Emir-i Dad**" (**Adalet Bakanı**) unvanını taşıyan görevli bakardı. Askeri davalara "**Kadı Asker**" denilen ordu kadıları bakardı.

B. ORDU

Anadolu Selçuklu ordusu beş kısımdan oluşmuştur:

1. Massa (Gulam) askerleri: Hükümdarların kapıkulu askerleriydi. Bunlar "**gulamhane**" denilen kışlalarda özel olarak yetiştirilen köle ve esir çocuklarından oluşurdu. Maaşlı askerlerdir. Hükümdarın yanında bulunurlardı. Bu sistem Osmanlı Devleti devşirme sisteminin temelidir.

2. İhta (dirlik) askerleri: Tamamen Türklerden oluşan askerlerdi. Ordunun asıl kuvvetlerini bu askerler temsil ediyordu.

3. Türkmenler: Düşman sınırında yaşayan ve düşmanların topraklarına sürekli akınlar düzenleyen kuvvetlerdir.

4. Beylikler ve Bağlı Devletlerden Alınan Kuvvetler

5. Ücretli Kuvvetler: Anadolu Selçuklularında ordunun başkomutanı bizzat sultandı. Sultanın bizzat sefere çıkmadığı zamanlarda ordunun başında bulunan komutana "**Melik'ül Ümera**" denirdi.

Anadolu üç tarafı denizlerle çevrili olduğu için Türkiye Selçukluları ve kıyı şeridinde kurulan beylikler denizcilikçe önem vermiş donanmalar ve tersaneler kurmuşlardır.





Donanma komutanına "Reisü'l Bahr" veya "Melik-ûs Sevahil" denilirdi.

NOT Denizcilik alanındaki çalışmalar ülke savunmasının yanı sıra ticaretin gelişmesinde de etkili olmuştur.

C. DİN

Anadolu Selçuklu Devleti yöneticileri İslamiyet'in Sünni mezhebini benimsemiştir. Diğer din ve mezheplere baskı yapmamışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında açılan tekke ve zaviyeler dini gelişmelere katkıda bulunmuştur. Tasavvuf anlayışı da bu dönemde yayılmaya başlamıştır. Anadolu Selçukluları, Haçlı orduları ile savaşarak İslamiyet'i savunmuşlardır.

Moğol istilasından sonraki dönemde pir, baba, dede ve alperen adı verilen kişilerin başında bulunduğu **Babailik, Bektaşilik, Ekberilik** ve **Mevlevilik** gibi tarikatlar ortaya çıkmıştır.

Anadolu Selçukluları döneminde ülkede Müslüman Türklerle birlikte yaşayan Hristiyan ve Musevi topluluklar genelde şehirlerde oturur, zanaat ve ticaretle uğraşır, ibadet ve dini törenlerini serbestçe yerine getirirlerdi. Bunlar, askerlik yapmazlar ancak vergi verirlerdi.

NOT Hristiyan ve Musevi topluluklarının dini törenlerini serbestçe yapabilmeleriyle, Anadolu Selçuklularında hoşgörü siyasetinin egemen olduğu söylenebiliriz.

D. SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında şehirlerde "**Ahi Teşkilatı**" denilen bir örgüt ortaya çıkmıştı. Her meslek grubunun bir "**loncası**" vardı.

Ahilik: Ahi Evran tarafından kurulan esnaf ve zanaatkârların birlikteliğinden doğan dini ve ekonomik bir örgüttür.

Gayrimüslimler ahi teşkilatına üye olamazdı. Ahi teşkilatı esnaf ve zanaatkârlar ile devlet arasında irtibatı sağlardı. Esnaf arasında anlaşılmazlıklar ahi teşkilatı tarafından çözümlenirdi. Ahi teşkilatı müşterilerin aldatılmasına izin vermez, standartlara uygun mal üretmeyen üyeler cezalandırılırdı. Ayrıca ahi teşkilatında çırak-kalfa-usta ilişkisi içinde mesleki eğitim verilirdi.

Anadolu'da ekonominin temelini tarım, sanayi ve ticaret oluşturmuştur. Köylüler ve konar-göçerler tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlarken şehirliler bağcılık, meyvecilik gibi alanlarda uğraşmışlardır. Dokumacılık, dericilik ve maden işlemeciliğinde de önemli ilerlemeler görülmüştür.

⇒ **Has arazisi:** Geliri hükümdara ayrılan topraklardır. Hükümdar bu toprakları yakınlarına verebiliyordu.

⇒ **İkta:** Ordu görevlilerine ve **devlet** memurlarına hizmet ve maaşlarına karşılık verilen toprağın gelirdir. İkta sahipleri gelirlerin bir kısmını kendilerine ayırırlardı, geri kalanıyla da "**sipahi**" denilen atlı asker beslemek zorunda aralardı.

⇒ **Mülk arazi:** Devlet adamlarına başarılarından dolayı verilen topraklardı, babadan oğula geçerdi. Bu topraklarda çalışan halka "**reaya**" denilirdi.

⇒ **Vakıf arazi:** Gelirleri bilimsel kurumlara ve sosyal kuruluşlara ayrılan topraklardır.

Anadolu Selçuklularında ticaret devletin ana politikası olmuştur.

Anadolu'da ticaretin gelişmesi için yapılan önemli işler şunlardır;

⇒ Anadolu'da doğu - batı ve kuzey - güney doğrultusunda yollar inşa edilmiş ve bu yollar üzerinde çok sayıda hanlar ve kervansaraylar yapılmıştır.

⇒ Venediklilerle ve Kıbrıslılarla ticaret antlaşmaları yapılmıştır.

⇒ Anadolu'da ticaret yapan tüccarların, ticaret güvenliği sağlanmıştır. Yabancı tüccarlardan düşük gümrük vergileri alınmıştır.

⇒ Tüccarlara devlet sigortası uygulanmıştır. Bu dönemde Anadolu'da ticaret büyük ilerleme kaydetmiştir.

⇒ Askeri seferlerini ticari amaçları doğrultusunda düzenlemiş, Sinop, Antalya, Alanya ve Suğdak (Kırım) limanlarını ele geçirmişlerdir.

⇒ Ele geçirdikleri yerlere Türk tüccarları, Anadolu'ya da yabancı tüccarları yerleştirip bu bölgeleri önemli ihracat ve ithalat merkezleri haline getirmişlerdir.

⇒ Ticaret yollarının güvenliğini sağlamış ve eşkıyaların baskınından zarara uğrayan tüccarların zararını devlet bütçesinden karşılamışlardır. Böylece bir çeşit sigorta sistemi uygulamışlardır.

İki tür hazine vardır;

Hazine-i Amire: Devletin bütün gelirlerinin konulduğu devlet hazinesidir.

Hazine-i Hassa: Hükümdarın kendine ait olan iç hazinedir.

Anadolu Selçuklularında hastaların tedavisi için "**Darüşşifalar**" (**Bimarhane**), yoksul ve kimsesizlerin yemek ve barınma ihtiyacını karşılamak için "**imarethaneler**" yapılmıştır.

E. DİL VE EDEBİYAT

Anadolu Selçukluları **resmi yazışmalarda Arapça ve Farsçayı** benimserken; halk ve beylikler Türkçeyi konuşup geliştirmişlerdir. Birçok fikir adamı yetişmiş ve tasavvuf hareketleri doğmuştur. Bunlar:





1. HALK EDEBİYATI

Battal Gazi Destanı: Türkler ile Bizanslılar arasında yaşanan savaşlar ve Battal Gazi'nin Bizanslılara karşı kahramanca mücadelesi anlatılmaktadır.

Danışmendname: Anadolu'nun Türkler tarafından fethini, Danışmend Gazi'nin hayatını, Bizans'a karşı yaptığı savaşları ve kahramanlıklarını anlatır.

Saltukname: 13. yy .da Anadolu'nun fethine katılan Sarı Saltuk'un kahramanlıkları anlatılır. Osmanlı Devleti döneminde yazılı hale getirilmiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri: Türk halk edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. 12 farklı destan'dan oluşmaktadır. Destanlarda Oğuz Türklerinin yaşayışları, düşmanlarla yaptıkları savaşlar ve kahramanlıkları anlatılır.

Garipname: Âşık Paşa tarafından Türkçe olarak yazılan Garipname, on iki bin beyitten oluşmaktadır.

2. TASAVVUF EDEBİYATI

Mevlana(1207-1273)

Mevlana, 1207'de Belh'de doğdu. Babası Bahaeddin Veled'dir. Ailesi ile önce Bağdat'a daha sonra Karaman'a geldi. Mevlana 1225'te evlendi. Bu evlilikten Sultan Veled ve Alâeddin Çelebi adlı iki erkek çocuğu oldu. Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat tarafından Konya'ya davet edilen Mevlana ve ailesi 1228'de Konya'ya gitti. 1231'de babası (Sultan-ül Ulema) Bahaeddin Veled vefat etti. Ölümünden sonra talebeleri Mevlana'nın yanında yer aldı. "**Gene gel! Gene gel! Her ne isen gene gel! Kâfirsen, ateşe tapsan, puta tapsan da, gene gel! Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir, yüz kere tevbeni bozmuş olsan da yine gel!**" sözüyle eşsiz hoşgörüsünü ve insanlık sevgisini yansıtan Mevlana Celaleddin-i Rumi hayatını "**Hamdım, piştım, yandım**" sözüyle özetlemiştir. 1273'te vefat etmiştir. Mevlana'nın önemli eserleri: **Mesnevi, Divan -ı Kebir, Fihi Mafih, Mektubat ve Mecalis-i Seb'a**'dır.

Hacı Bektaş-ı Veli (109-1271)

Horosan erenlerindedir. İlk başlardan sınır boylarında yayılan görüşleri daha sonra geniş kitleler arasında kabul gördü. Bektaşilik Tarikatının kurucusudur. Hacı Bektaş-ı Veli'nin eseri **Makalat**'tır.

Yunus Emre (1238 - 1321)

Türk Tasavvuf edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Türkçe olarak yazdığı şiirlerinde ilahi aşkı, insan sevgisini, hoşgörüyü, cömertlik ve dostluk gibi konuları işlemiştir.

En önemli eserleri "**Yunus Emre Divanı**" ve "**Risalet-ün Nushiyye**"dir.

Bu dönemde Türkçe olan yazı dilinin içine zamanla Arapça ve Farsça girmiştir. Türk edebiyatının gelişmesi durmuştur.

3. DİVAN EDEBİYATI

Divan edebiyatına ait ilk eserler 13. yy.da Anadolu Selçukluları döneminde verilmiştir.

Hoca Dehhani: Selçuklu Şehnamesi

Ahmedi: İskendername, Divan, Cemşid-ü Hurşid



Karamanoğulları Beyliği'nden Mehmet Bey Türkçeyi Anadolu'da **ilk kez resmi dil** ilan etmiştir (1277).

F. BİLİM VE SANAT

A. BİLİM

Anadolu Selçuklu devleti ve beylikler döneminde bilimsel alanda büyük gelişmeler yaşanmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde birçok medrese ve kütüphane kurulmuştur. İlk Anadolu Medresesi Danışmentliler tarafından Tokat'ta kuruldu. Türkiye Selçuklularında ilk medrese II. Kılıçarslan tarafından Aksaray'da kuruldu. Anadolu Selçukluları ve Beylikler bilim adamlarını korudular ve bilimsel çalışmalarını desteklediler. Medreselerde dini bilimlerle beraber pozitif bilimlerde okutuluyordu.

Bu dönemde yaşayan bilim adamlarından bazıları:

- ⇒ **El Cezeri:** Sibernetik biliminin kurucusu olarak kabul edilir.
- ⇒ **Hekim Bereke (Berke), Hacı Paşa:** Tıp (Hekim Bereke Anadolu Selçuklularında ilk Türkçe tıp kitabının yazarıdır.)
- ⇒ **Ravendi, İbni Bibi:** Tarih
- ⇒ **Abdüllatif El-Bağdadi:** Felsefe, Tıp

B. SANAT

Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde en gelişmiş sanat mimaridir. Mimari alanda büyük bir ilerleme sağlanmış ve Anadolu Selçuklu Mimari tarzı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde inşa edilen yapıların büyük bir bölümü kamu yararı gözetilerek halka hizmet amacıyla inşa edilmiştir.

Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Mimari eserlerin süslenmesinde taş, ahşap, çini, alçı, mermer, tuğla gibi malzemeler kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde ahşap ve taş işlemeciliği gelişmiştir. Mimari eserler insan ve hayvan (çift başlı kartal, aslan) kabartmaları ile süslenmiştir.





Anadolu Selçukluları Dönemine Ait Mimari Eserler

- ⇒ **Cami, Mescid:** ibadethane
- ⇒ **Medrese - Kütüphane:** Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde eğitim - öğretim kurumları olarak inşa edilen medreselerde hem dini bilimler, hem de pozitif bilimler bir arada okutulmaktaydı. Medreselerle birlikte birçok kütüphane kurulmuştur.

NOT **Yağbasan Medresesi (Tokat - Niksar):** Anadolu'da inşa edilen ilk medrese Tokat'ta bulunan Yağbasan Medresesidir. Yağbasan Medresesi 1157 yılında Danişmentliler tarafından yaptırılmıştır.

- ⇒ **Külliye:** Merkezinde caminin bulunduğu (Medrese, Darüüşşifa, imarethane, Kütüphane, Türbe vb.) yapılar bütününe külliye denir.
- ⇒ **Kervansaray - Han:** Ticaret yolları üzerinde kervanların konaklaması için inşa edilen yapılara kervansaray denir. Kervansaraylarda konaklayanlardan üç gün herhangi bir ücret alınmazdı.
- ⇒ **Darüüşşifa (Şifahane):** Hastaların tedavisi için inşa edilen yapılara Darüüşşifa (Şifahane) denirdi. Akıl hastalıklarının tedavisi için kurulan darüüşşifalara Bimarhane denir.
- ⇒ **İmarethane:** İhtiyaç sahibi olan insanların yemek ve barınma ihtiyacının karşılanması için inşa edilen yapılarıdır.
- ⇒ **Kümbet:** Türk - İslam mimarisine Selçuklular tarafından kazandırılmıştır. Gövdeleri silindirik ve çokgen, çatıları ise konik ve piramit şeklinde inşa edilen anıtmezarlara kümbet denir.
- ⇒ **Saray:** Anadolu Selçuklu sultanlarının ülkeyi yönettiği, aynı zamanda ikametgah olarak kullandığı yapılarıdır. Ayrıca bu dönemde inşa edilen Kale ve Surlar, Tersaneler ve Kışlalar askeri amaçlarla inşa edilmiştir.
- ⇒ **Yol - Köprü:** Anadolu Selçukluları ulaşım ve ticaretin gelişmesi için Anadolu'da birçok yol ve köprü inşa etmiştir.

NOT Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde halka hizmet amacıyla inşa edilen; cami, medrese, külliye, darüüşşifa, kervansaray ve imarethanelerin ihtiyaçları, vakıflardan elde edilen gelirlerden karşılanmıştır.

Anadolu Selçukluları döneminde bastırılan paralarda hükümdar, çift başlı kartal ve arslan figürleri kullanılmıştır. Anadolu Selçuklularında mimarinin yanı sıra çinicilik, tezhip, minyatür, çiftçilik, seramik yapımı, kabartma heykeltçilik ve halıcılık da ilerleme gösterilmiştir.

